

STAROSLOVENSKE NAJDBE NA DOLENJSKEM IN V BELI KRAJINI

TONE KNEZ

Dolenjski muzej, Novo mesto

Dolenjska in Bela krajina dajeta kot vodilni pokrajini v slovenski prazgodovini v času preseljevanja narodov in še posebej v staroslovanski dobi zgodnjega srednjega veka kaj revno podobo, kajti najdbe iz tega časa so v primerjavi s prazgodovinskimi in antičnimi najdbami zelo redke. Intenzivni naselitvi v prvem tisočletju pred našim štetjem z desetinami gradišč in stotinami gomil sledi počasno, toda konstantno usihanje in vse bolj redka naselitev, ki se občutno zmanjša že v antičnem obdobju, saj jo v tem lahko sledimo v glavnem le ob rimskih cestah, naravnih križiščih in v rečnih dolinah. S propadom zahodnorimske države, v času velikih selitev, pa nastane na Dolenjskem skoraj praznina. Vzrok za to moramo iskati v dveh smereh: ali še nismo odkrili večjih najdišč iz tega časa, ker smo premalo raziskovali v tej smeri, ali pa je bila Dolenjska ob preseljevanju narodov in v zgodnjem srednjem veku, kot že večkrat poprej, samo naravno tranzitno ozemlje v smeri vzhod—zahod po trasi rimske ceste Siscia—Emona in vzdolž doline Krke in se v tej pokrajini ljudstva po zlomu antičnega sveta pač niso dalj časa zaustavljala. Hitela so dalje preko kraških zapor v obljubljeni deželo severnoitalske ravnine. Intenzivna naselitev slovenskega življa na Dolenjskem pa se prične šele v razvitem fevdalizmu visokega srednjega veka pod tujimi fevdalnimi gospodi.

Med najstarejše zgodnesrednjeveške najdbe z Dolenjskega sodijo trije bronasti uhani z masivno kocko¹ in bronast uhan s košarico² iz *Šmarjete*. J. Kastelic³ to najdbo pripisuje Slovanom, jo vzporeja z najdbami na Bledu I, v Laški vasi in v Gojačah ter jo postavlja na začetek VII. stoletja, medtem ko J. Werner⁴ in Z. Vinski⁵ te najdbe pripisujeta Romanom oz. romaniziranim domorodcem, ki živijo s svojo poznoantično tradicijo še v zgodnjem srednjem veku. Z. Vinski meni, da je zgodovinska prisotnost Slovanov ob teh predmetih zelo verjetna, vendar se arheološko zaenkrat še ne

¹ Narodni muzej Ljubljana, inv. št. P 1071, 1075, 1076.

² Narodni muzej Ljubljana, inv. št. P 1073.

³ J. Kastelic, ZČ 6—7 (Kosov zbornik), 1952—1953, 102 s.; J. Kastelic, Slovanska nekropola na Bledu, Dela SAZU 13, 1960, 15 s.

⁴ J. Werner, Die Langobarden in Pannonien. Abhandlungen NF 55 A, München 1962, 126 s., 128.

⁵ Z. Vinski, VI. kongres arheologa Jugoslavije I, Ljubljana 1963 (Beograd 1964), 105 ss.

da jasno determinirati. Zanimivo je, da so ti predmeti prišli v Narodni muzej skupaj s halštatskim gradivom z najdiščno oznako Šmarjeta. Ker pa vemo, da v Šmarjeti sami ni halštatskih najdb, temveč izvirajo le-te iz velikega gomilnega grobišča, ki se razprostira na zahodnem pobočju Vinjega vrha v gozdovih okoli vasi Gradenje, Orešje in Strelac, moramo te grobne najdbe iskati v neposredni bližini halštatskih gomil ali pa celo v samih gomilah kot kasnejše pokope. Področje Vinjega vrha, Šmarjete in Bele cerkve sodi med najbogatejša arheološka najdišča na Dolenjskem, kjer so bili najdeni predmeti v nepretrganem časovnem zaporedju od pozne faze kulture žarnih grobišč pa vse do zgodnjega srednjega veka, med njimi tudi langobardski grobovi.⁶ Namig, da moramo iskati na tem področju sledove staroslovenske naselitve, nam daje tudi podatek, da je Bela cerkev ena izmed prafar na Dolenjskem.

Doslej največje staroslovensko grobišče na Dolenjskem je bilo odkrito pred prvo svetovno vojno v *Rojah pri Moravčah*,⁷ v neposredni bližini velikega latenskega grobišča. Izkopali so približno 50 skeletov s skromnimi pridatki. Najdišče je toliko bolj pomembno, ker so poleg kovinskih pridatkov našli tudi keramiko. Gradivo je bilo prepeljeno v muzej na Dunaj, in ker še ni podrobno obdelano, tipološka in kronološka opredelitev zaenkrat še ni možna. Tudi na tem grobišču so našli bronast uhan s kocko.⁸

K najstarejšim slovanskim najdbam z Dolenjske bi morali prišteti še en bronast uhan z masivno kocko, ki je v privatni lasti v Ljubljani. Po izjavi lastnice izvira ta najdba iz *Kaplje vasi* pri Tržišču. V Kaplji vasi so bili najdeni tudi fragmenti zgodnesrednjeveške keramike in železno streme. Navedene najdbe so izkopali v prazgodovinski gomili in v njeni neposredni okolici.⁹

V *Črnomlju* so že pred prvo svetovno vojno, leta 1900, na vrtu Jožeta Puhka odkopali neznano število staroslovanskih grobov skupaj s prazgodovinskimi grobovi z žganim pokopom. Odtod tudi zmotna Šmidova trditev, ko je poročal o najdbi, da gre v tem primeru za staroslovanske grobove z žganim pokopom. Med drugim so našli na tem grobišču tudi obsečne obročke z bikonično oblikovano votlo jagodo. V. Šmid je te najdbe pripisal ketlaški kulturi.¹⁰

Leta 1951 so ob župni cerkvi sv. Petra v Črnomlju izkopali pet staroslovenskih grobov s skromnimi pridatki. Med njimi so spet našli obsečni obroček z bikonično votlo jagodo, grozdast uhan belobrdskega tipa in štiri obsečnike s S zanko. Ker kaže gradivo tako ketlaški kakor tudi belobrdski karakter in ker loči V. Šribar tudi stratigrafsko dve vrsti grobov: višje ležeča groba 3 in 4 ter nižje ležeče grobove 1, 2 in 5, sklepa, da gre v Črnomlju za staroslovansko nekropolo iz X. in XI. stoletja z morebitnim starejšim horizontom.¹¹

⁶ Z. Vinski, AV 11—12, 1960—1961 (1961), 231.

⁷ K. Deschmann-F. Hochstetter, Präh. Ans. u. Begräbnisstätten in Krain, Wien (1879) 32 ss in 45 ss.; M. Hoernes, MAGW 19, 1889, (26 s); M. Much, MAGW 29, 1899, 49; MAGW 33, 1903, (68); J. Pečnik, IMK 14, 1904, 29.

⁸ Z. Vinski, l. c.

⁹ R. Ložar, GMDS 20, 1939, 187 s.

¹⁰ W. Šmid, Carniola 1, 1908, 37 s.

¹¹ V. Šribar, Situla 4, 1961, 81 ss.

V pozni jeseni leta 1964 smo na južni strani župne cerkve v *Trebnjem* izvršili večje sondažno izkopavanje. Pri tem smo odkrili rimsko kloako, deset skeletnih grobov in nekaj zidov. Pridatki v grobovih so zelo skromni, saj smo samo pri štirih od desetih grobov našli kovinske pridatke, vendar ti dovolj zgovorno pričajo, da smo odkrili staroslovenske grobove. Keramičnih najdb ni bilo. Med pridatki smo našli obsenčne obročke ketlaškega tipa, poznorimsko križno fibulo s čebulastimi odebelitvami in posrebrnen bronast uhan belobrskega tipa s stiliziranim grozdastim priveskom. Trebanjski grobovi sodijo h grobiščem okoli cerkva, časovno pa po sedanjih najdbah v X. stoletje in morda k belobrdskemu kulturnemu krogu.¹² V Črnomlju in v Trebnjem smo lahko opazovali mešanje ketlaških in belobrdskih elementov v staroslovenskem nakitu, kar nikakor ne preseneča. Dolenjska z Belo krajino je, geografsko gledano, tisto vmesno področje med Alpami in Panonijo, kjer se srečujejo in mešajo vplivi iz alpskega karantansko-ketlaškega kulturnega kroga z vplivi iz panonskega belobrdskega kulturnega kroga. Domnevam, da bomo na večini dolenjskih najdišč iz tega časa našli podobno situacijo.

Leta 1964 so pri gradbenih delih ob cerkvi na *Muljavi*¹³ našli ostanke staroslovenskega skeleta s tremi obsenčnimi obročki ketlaškega tipa. Tudi tukaj imamo opravka s staroslovenskimi grobovi okrog cerkve.

Jeseni leta 1964 je Paola Korošec sondažno raziskovala v *Tržišču* in okolici. Tako so med drugim sondirali tudi teren nad kamnolomom za pokopališčem v Tržišču, kjer so že prej izkopali večje število skeletnih grobov in jih vse uničili. Pri sondažnih delih so odkrili ostanke samo enega skeleta brez pridatkov z orientacijo vzhod—zahod. P. Korošec¹⁴ meni, da je bila na tem mestu zgodnjerednjevska nekropola, ki pa je bila z eksploatacijo kamnoloma povsem uničena.

V isti kampanji so sondirali tudi že načeto prazgodovinsko gomilo v *Pavli vasi* pri Tržišču. Pri vrhu gomile so odkrili skeletni grob, ki je vseboval tri bronaste prstane. Na podlagi najdiščnih okoliščin in analogij dopušča P. Korošec možnost, da bi lahko to bil grob iz staroslovenskega obdobja.¹⁵

Poleg zgoraj naštetih zanesljivih staroslovenskih najdb velja omeniti še nekaj najdišč, kjer so našli le maloštevilne keramične fragmente, ki jih R. Ložar pripisuje Slovanom zgodnjega in polnega srednjega veka. Tako gradivo je bilo najdeno v Ajdovski jami v Nemški vasi pri Krškem, v Grižah pri Stični (najdba je iz gomile!), na Velikih Malencah¹⁶ in v Šmihelu pri Žužemberku.¹⁷ Omeniti moram še Krško, ki ga omenja K. Dinklage¹⁸

¹² T. Knez, Arheološki pregled 6, 1964, 124 s.; T. Knez, AV 17, 1966 (1967), 507 ss.

¹³ Gradivo v Narodnem muzeju v Ljubljani. Še ni objavljeno.

¹⁴ Pismo sporočilo P. Korošec.

¹⁵ P. Korošec, Poročilo o raziskovanju neolita in eneolita v Sloveniji 2, Ljubljana 1965, 73; ista, AV 18, 1967 (1968) 433 s.

¹⁶ R. Ložar, GMDS 20, 1959, 184 ss, še pripisuje te najdbe Slovanom, medtem ko J. Werner že ugotavlja poznoantične in langobardske elemente. Cfr. J. Werner, l. c., 159.

¹⁷ R. Ložar, l. c., 190.

¹⁸ K. Dinklage, MAGW 71, 1942, 259 s.

v skladu v svojo teorijo kot najdišče grobov zgodnje nemške kulture, čeprav danes ne moremo preveriti najdbe, ker ni znano, kje se nahaja gradivo.

Ob koncu naj omenim še dve staroslovenski najdišči, ki ne sodita v strogi geografski okvir Dolenjske, čeprav sta neposredni sosedi te pokrajine. To sta najdišči Sela pri Brežicah in Veliki Obrež pri Dobovi. Obe najdišči ležita že na štajerski strani, blizu sotočja Sotle in Save. V *Selih pri Brežicah* so od obsežne, že uničene nekropole rešili le še tri staroslovanske grobove. V enem izmed njih so našli dva uhana s stiliziranim grozdastim priveskom. J. Korošec¹⁹ datira najdbo v drugo polovico IX. stoletja. Približno 2 km bolj vzhodno so v vasi *Veliki Obrež*²⁰ pri Dobovi leta 1956 pri izkopu trase za železniško progo Dobova—Kumrovec izkopali štiri staroslovanske grobove s keramičnimi in bronastimi pridatki, ki sodijo v X. stoletje. To so bili le skromni ostanki velikega staroslovanskega grobišča z okrog 100 grobovi, ki so bili pri gradnji proge uničeni. Obe navedeni posavski najdišči staroslovanskih grobov ležita spet v neposredni bližini starejših prazgodovinskih nekropol.

Kljub zelo skromnim najdbam in redkim staroslovanskim najdiščem na Dolenjskem in v Beli krajini lahko ugotovimo nekaj značilnosti doslej znanega gradiva iz južne Slovenije:

1. razmeroma zgodnje najdbe, kot na primer: uhani s kocko oz. s poliedrom;
2. mešanje belobrdskih in ketlaških elementov v materialni kulturi, kar je z ozirom na geografsko lego pokrajine povsem razumljivo;
3. prevladujejo grobišča okoli cerkva: Črnomelj, Muljava, Trebnje, Tržišče;
4. zelo pogoste so najdbe staroslovanskih grobov na območju ali v neposredni bližini prazgodovinskih nekropol (Šmarjeta, Roje pri Moravčah, Črnomelj, Pavla vas, Sela, Veliki Obrež), kar dokazuje dolgo kontinuiteto pokopaliških območij;
5. vse najdbe izvirajo iz grobov, naselbinski ostanki zaenkrat še niso znani.

Bogate in številne halštatske najdbe na Dolenjskem so zapeljale raziskovalce v preteklosti, da so v prvi vrsti iskali le-te, najdbam iz poantičnega časa pa niso posvečali nobene pozornosti. Domnevam, da bi pri natančnem pregledu prazgodovinskega gradiva z Dolenjske v dunajskem muzeju našli gotovo še več predmetov iz zgodnjega srednjega veka. Da bomo dobili jasnejšo sliko zgodnesrednjeveške Dolenjske, nam pomaga edinole načrtno terensko raziskovanje, usmerjeno v to obdobje. Kako bomo to dosegli in v kakšni meri so nam druge znanstvene discipline lahko v veliko pomoč, nam je dal nekaj smernic že J. Kastelic²¹ v referatu na VI. kongresu jugoslovanskih arheologov.

¹⁹ J. Korošec, AV 5, 1954, 167 ss.

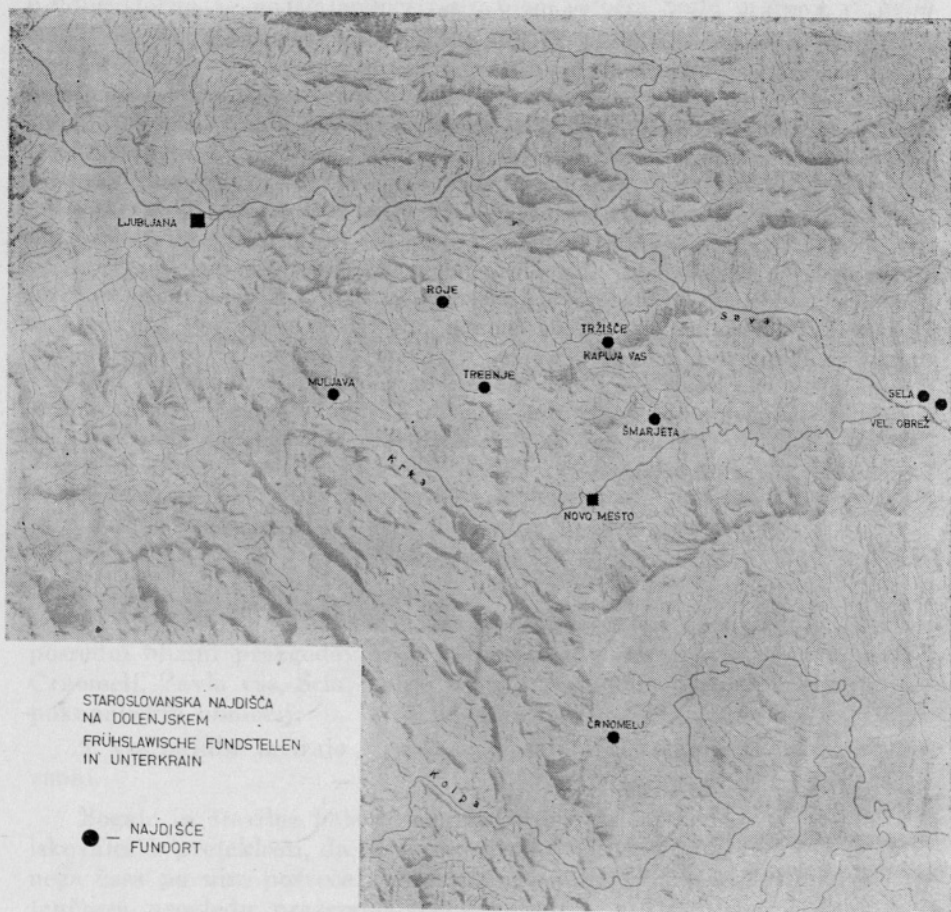
²⁰ Varstvo spomenikov 7, 1958—59 (1960) 287.

²¹ J. Kastelic, AV 15—16, 1964—1965 (1965) 109 ss.

ZUSAMMENFASSUNG

Frühslawische Funde aus Dolenjsko (Unterkrain) und Bela krajina (Weisskrain)

Der Autor gibt einen kurzgefassten informativen Überblick über derzeit noch spärliche frühslawische Bodenfunde im Süden Sloweniens. Dieses Gebiet, wohl bekannt durch seine zahlreiche und bedeutungsvolle hallstatt- und römische Funde, hat bisher nur wenige Funde aus der Völkerwanderungszeit und der Zeit des frühen Mittelalters geliefert. Es sind bis jetzt nur 9 Fundstellen (siehe Fundkarte) mit einwandfreiem altslawischen Material bekannt. Es sind durchwegs Funde aus Gräbern, denn Siedlungsfunde sind bis jetzt noch nicht bekannt. Hervorzuheben sind die Ohringe mit Polyederverschluß aus Roje,⁸ Šmarjeta,¹ Kapljavica und Bela cerkev,⁶ welche einerseits J. Kastelic³ den Slawen, andererseits aber J. Werner⁴ und Z. Vinski⁵ der autochthonen romanisierten Bevölkerung zuschreiben. Unter einwandfreien altslawischen Funden im besprochenen Gebiet mischen sich sowohl Elemente des Kottlacher-, wie auch des Bijelo Brdo-Kulturkreises, die alpine und die pannonische Komponente. Bemerkenswert ist auch die Tatsache, daß viele Funde aus prähistorischen Nekropolen bzw. aus deren nächster Nähe stammen. Der Großteil der Funde stammt aus Gräbern, die um Kirchen (fast durchwegs Ursiedlungen) angelegt waren, wie zum Beispiel: Trebnje,¹² Muljava,¹³ Črnomelj.¹⁰⁻¹¹ Die bisherigen Funde, abgesehen von den Ohringen mit Polyederverschluß, stammen aus dem Zeitraum vom IX.—XI. Jahrhundert. Dem Aufsatz ist das Verzeichnis der Fundstellen mit altslawischem Material aus Unterkrain mit bezüglicher Literatur beigelegt.

SEZNAM NAJDIŠČ

staroslovenskega gradiva na Dolenjskem in v Beli krajini z ustrezno literaturo:

1. Ajdovska jama pri Krškem

R. Ložar, GMDS 20, 1959, 185 s.

2. Črnomelj

W. Šmid, Carniola 1, 1908, 37 s.
Slovenski poročevalec, 15. avgusta 1951.
Dolenjski list, 1. november 1951.
V. Šribar, Situla 4, 1961, 81 ss.

3. Griže pri Stični

R. Ložar, GMDS 20, 1959, 187.

4. Kaplja vas

R. Ložar, GMDS 20, 1959, 187 s.

5. Krško

K. Dinklage, MAGW 71, 1942, 239 s.
J. Korošec, Staroslovenska grobišča v severni Sloveniji. Celje (1947) 143.

6. Muljava

Varstvo spomenikov 9, 1962—1964 (1965) 199.

7. Roje pri Moravčah

MhVK 15, 1860, 87.
K. Deschmann-F. Hochstetter, Prähistorische Ansiedelungen und Begräbnis-
stätten in Krain. Wien (1879) 32—34, 45—51.
M. Much, Kunsthistorischer Atlas. Wien (1889) 212, Tab. 94/16, 17.
M. Hoernes, MAGW 19, 1889, (26 s).
M. Much, MAGW 29, 1899, 49.
MAGW 33, 1903, (68).
J. Pečnik, IMK 14, 1904, 29.
J. Pečnik, IMK 17, 1907, 118.
J. Szombathy, MAGW 41, 1911, (20).
Allgemeiner Führer durch das Naturhistorische Museum I. Wien (1925) 60.
R. Ložar, GMDS 20, 1959, 185.

8. Sela pri Brežicah

J. Korošec, AV 5, 1954, 167 ss.

9. Šmarjeta

J. Kastelic, ZČ 6—7 (Kosov zbornik), 1952—1953, 105.
J. Korošec, ZČ 8, 1954, 24.
J. Kastelic, Archaeologia Iugoslavica 2, 1956, 119 ss.
J. Kastelic, Slovanska nekropola na Bledu. Dela SAZU 13, Ljubljana 1960,
15 s.
Z. Vinski, AV 11—12, 1960—1961 (1961), 231.

10. *Šmihel pri Žužemberku*

R. Ložar, GMDS 20, 1939, 190.

11. *Trebnje*

Dolenjski list, 30. decembra 1964.

Varstvo spomenikov 9, 1962—1964 (1965) 199.

Arheološki pregled 6, 1964, 124 s.

T. Knez, AV 17, 1966 (1967) 507 ss.

12. *Tržišče*

P. Korošec, Poročilo o raziskovanju neolita in eneolita v Sloveniji 2, Ljubljana 1965, 73.

Varstvo spomenikov 9, 1962—1964, 199.

13. *Velike Malence*

R. Ložar, GMDS 20, 1939, 189.

J. Werner, Die Langobarden in Pannonien. Abhandlungen NF 55 A, München 1962, 159.

14. *Veliki Obrež*

Varstvo spomenikov 7, 1958—59 (1960) 287.